

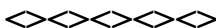
leti kereszténység közös kincsei, a szír és a bizánci minták önálló továbbfejlesztései. Két, név szerint is ismert mester munkáit őrzi Szent Lázár szigete. Egyikük a *kilikiai Thoros Roslin*, a művészettörténészek szerint az itáliai XIV.-XV. szd.-i reneszánsz (Trecento, Quattrocento) előfutárát tisztelhetjük benne. A másik mester a nagy-örményországi *Thoros Taroneci*, teljesen egyéni művészi stílus kialakítója.

Végül, a miniált, kéziratos örmény kódexekről szóló rövid beszámoló után lehetetlen nem megemlékezni azokról a névtelen krónika-másoló szerzetesekről, akiknek aligha adatott meg munkásságuk során a mechitarista atyák légkondicionált, ultramodern történetírása... Avetik Iszahakján örmény költő így állít nekik versében örök emléket:

*Rideg, sötét cella-magányban,
zord kolostorfalak között
krónikamásoló barátok
sovány háta görnyedezett.
Kis mécs világolt éjjelente.
Dohos kenyéren és vizen
másolták sárga pergamentre,
amit a messzi múlt üzen:
Vad hordák sok véres dúlását,
háborúkat, üszköt, csapást,
az édes ország pusztulását,
s a kegyetlen leszámolást.
Siratván siratták Hajasztán
sorsát, keserű végzetét,
és imádkoztak, egyre bizván:
meghallgatja őket az ég...*

/folyt. köv./

fr. Lénárd
világi ferences
történész, teológus

Két szentpétervári orosz-örmény képzőművésztől

A Fővárosi Örmény Klubban 1998.február 19-én elhangzott előadás

I. rész

Elöljáróban néhány személyes élményemről szólok, amelyek korábban, mondhatnám még öntudatlanul az örménységhez húztak. Az 1970-es években, egyetemi ösztöndíjjal hosszabb időt töltöttem Leningrádban. Baráti kapcsolatba kerültem az Ermitázs egyik vezető művészettörténész-nőjével, s így a múzeumba szabad bejárásom volt. Szinte mindennap felkerestem, a Nyevszkij sugárúton végigsétálva jutottam el a Téli Palotába. Szigorú tél volt, mindent vastagon hó borított. Azt tudtam, hogy abban a politikai rendszerben jó esetben is csak megtűrt volt a vallásgyakorlás, talán ha két templom állt a hívők előtt nyitva. Döbbenetes látványt nyújtottak a 18. és 19. századi pétervári építészet városképképző remekei, a pravoszláv templomok, amint kupolájukból vagy a mellettük, rajtuk elhelyezett kéményekből búzt és füstöt okádtak a Néva part tiszta levegőjébe. A szovjet rezsim idején e szakrális helyek ugyanis üzemek, gyárak gyanánt szolgáltak. Szívszorító érzés volt megpillantani a beláncolt, lelakatolt templomok körítőfalainak tövében göcsörtös kezüket lopva imára kulcsoló fejkendő öregasszonyokat. A Nyevszkijen, nem messze az Orosz Múzeumtól minden alkalommal megcsodáltam egy viszonylag kicsiny, ám kéményén annál több füstöt kibocsátó, bedőlt, elrozsdásodott kovácsoltvas kerítéssel körbezárt templomépületet. Régi fényében külseje világoskék lehetett, erről az erősen megrongálódott falak árulkodtak. Belsejében, abban az időben az Iszkra (Szikra) nyomda-kiadó működött. Ez volt a hajdani örmény templom. A hatalmas szovjet birodalom szétesése után e gyönyörű korai klasszicista épületet, Felten alkotását folyamatosan helyre állítják, talán ebben az évben fejezik be.

Így indult, itt kezdődött érdeklődő vonzalmam az örmény művészethez. Azóta többször jártam Leningrádban, a mai Szentpétervárott is.

Néhány éve, egyik ismételt pétervári látogatásom alkalmával megismerkedtem **Zaven Arsakunyi** festőművésszel és **Levon Lazarjev** szobrásszal. Közös bennük többek között, hogy mindkettő igen megbecsült, elismert művész, jó néhány alkotásuk az Orosz Múzeum és a moszkvai Tretyakov Képtár tulajdonában van, önálló jelentkezésük a szentpétervári művészeti élet számontartott eseménye. L. Lazarjev köztéri munkái e nagymultú város modern arculatának jellemzői.

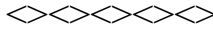
A diaképek kíséretében körvonalazódnak előttünk művészetük jellemvonásai, melyekből kibontakozik örmény származásuk, a kitephetetlen gyökerek, még akkor is, ha ők tulajdonképpen orosz alkotók, hiszen iskoláik, pályájuk elsősorban Leningrádhoz, Pétervárhoz köthetők. A magyar-örmény szóhasználatot alapul véve, esetükben talán leghelyesebb orosz-örmény mesterekről beszélnünk. A 20. századi örmény festészetbe pillantsunk be, kiemelve nemzetközileg legismertebb alkotóját, **Mártirosz Szárjánt**. Ő ugyanis, akárcsak Z. Arsakunyi nem Örményország szülötte. Hazáját csak felnőttként ismerte meg. De hasonlóan milliónyi honfitársához, akik Örményországtól távol éltek, mindig örménynek tudta magát, vállalva hazája történelmi múltját és jelenét. Az ország történelmében dicsőség és iszonyat váltakozott. 3000 évvel ezelőtt itt alakult meg Urartu rabszolgatartó állama, majd 301-302-ben itt lett először államvallássá a kereszténység. Évszázadokon át idegen hódítás és pusztítás színhelye volt az ország, s az utolsónak, az 1914-15. évi genocídiumnak több mint egymillióan estek áldozatául.

A moszkvai akadémián nevelkedett fiatal festő természetlátását első örményországi útja változtatta meg. Így vallott: "Célom, hogy elérjem a realizmus ősi alapját, a kifejezésnek azt az erejét, amely jelen van minden igazi művészeti alkotásban, ősidőktől kezdve egészen napjainkig. Más szóval: a gyönyörködtetésnek azt az erejét, amelyet mindig más-más úton érek el." A század első évtizedében járunk. Európa szerte vonzódtak a művészek Keletre, illetőleg minél messzebb Európától. Gauguinról Csontváryig és a néger plasztika kultuszáig terjed az "Európán kívüliség" iránti törekvés skálája. Szárjánál két impulzus keveredhetett. Valószínű, hogy hatott rá az európai életanyagból való kiszakadás egyre többet hangoztatott vágya, de ennek csak gyengébb és másodrendűbb szerepe lehetett örmény voltához képest. Örményországban, ahol annyi a kopár, erdő nélküli hegyoldal és sziklacsúcs, nincs sűrű szürke szín. Minden ragyog a napfényben, minden állandóan változtatja színét, minden napszakban másként fénylik a határon túlról az Ararát. Nem európai értelemben vett színgazdag táj, mert kevés az átmenet, a variáns, a tónus. De a hegyek, sziklák, földek napsütésben izzó okkera, a növényzet vad mélyzöldje, a feketék kékbe törő fénye, az ég kékjeinek, liláskékjeinek intenzív mélysége különösen gazdag palettát követel. Örményország mindig virágos kertjei, sokfajta növényzete nem eredendő természeti ajándék, hanem az ember és a föld, az ember és a természet szüntelen harcának eredménye. Az örménységét valló művésznak értenie, éreznie kell az embert a tájban, akár ábrázolja magát az embert és tevékenységét, akár nem. Ez az, úgymond zsigerekből jövő színesség, a fenti színmágia Arsakunyinál ugyancsak megfigyelhető, habár témáit elsősorban Pétervár ihleti. Ez a koloritgazdagság a középkori miniatúráktól, a 10. századi ecsmiadzini kódextól, a 13. századi nagy felvirágzásig ívelő történet. Inspirációjuk a 20. században is tovább él. Legalább ekkora erővel hatott mindkettőjükre a század eleji francia Matisse festészete, s az általa létrehozott "Vadak" mozgalma. A fiatal Matisse-t ma az Ermitázsban jobban meg lehet ismerni, mint bárhol a világon. De Szárjában Gauguin is felébresztette a szín iránti veleszületett érzékenységet, sok képe tanúskodik erről. Személyén keresztül, örmény származásának okán érthetőbbé válik Zaven Arsakunyi piktúrája, annak színekultusza, mint festészetének vezérlő motívuma.

Arsakunyi ahhoz a művésznemzedékhez tartozik (1932-ben született), amelyik a leningrádi Repin Képzőművészeti Főiskolán a szocialista realizmus legkeményebb idején tanult, hogy majd ettől némiképp elfordulva részt vegyen az 1960-as évekkel meginduló enyhülést követő Európára nyitás folyamatában. A heroikus győzelem és hurrá optimizmus helyett a mindig változó természet kötötte le figyelmét. Rácsodálkozott Gauguin, Matisse, Derain, Vlaminck, Dufy, Rouault munkáira, ezzel párhuzamosan az örmény művészetre -apai ágon örmény- különösen Szárjánéra. Képei asszociálják Matisse alkotásait, mögöttük érezzük a francia mester elmélyült ismeretét. Mégis különbözik tőle. Matisse artisztikum helyett ő a bensőbb világ felé fordul. Hétköznapi motívumai mögött mély humánusmot sejtünk. Az élénk felületek tökéletesen összecsengenek, hiszen a színt a vonallal együtt komponálja. Arcképei, csendéletei, tájképei szinte gyermeki fantáziával megálmodott, megvalósított színpadai díszletei, színpadképei egy tiszta, romlatlan, egyszerűségében nagyszerű festészet példái. 1960-tól részt vett a Je-

revánban megrendezett szovjet-örmény képzőművészeti tárlatokon is. Eddigi életművének legjelesebb darabjai az Orosz Múzeumban találhatóak és természetesen műtermében, a maga tervezte-díszítette bútorok között.

dr. Benedek Katalin
művészettörténész

Az érem másik oldala.

A Füzetek 1997 évi 7. számában megjelent egy cikk, „Hitvallás” címmel, amely körvonalazta a hazai örmény kisebbségi élet problémáit. Az ott leírtak azóta egyre jobban markánsabbá váltak, bizonyos értelemben elmélyültek. Odáig jutottak egyes örmény képviselők, hogy kizártak az országos testület tagjai közül (törvénytelen módon, mert nem tőlük kaptam a mandátumomat) és megpróbálják kiterjeszteni hatalmukat a vezetésem alatt álló Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzatra is, amely véleményem szerint az utolsó szellemi bástyája az általam képviselt magyar örmény vonalnak.

Az ARARÁT 1998 február 24.i számában a következő cikk jelent meg a címlapon: ...”Végül keserű szavakkal határoztak dr. Issekutz Sarolta képviselő kizárásáról, annak reményében, hogy ezzel pont kerülhet arra az áldatlan, hosszú ideje folyó, méltatlan vita végére, amely annyit ártott már a képviselőasszony jóvoltából a hazai örménység jóhírének.” .

Az éremnek két oldala van. A másik oldal a következő.

- Mindig is magyarörménynek tartottam magam, azaz örmény gyökerekkel rendelkező, magyarul beszélő, erdélyi származású (félíg székely) magyar állampolgárnak, aki a magyarságára mindig is büszke volt. Magyarságomat Erdélyben is merem hangoztatni. Örmény identitásomat is büszkén vállalom. Örmény őseim Mária Teréziától azért kapták a nemességet egyéni érdemeiken kívül, mert néhány társukkal együtt a hazai örménység Erdélyben, elsősorban Erzsébetvárosban való letelepülésének legfőbb előmozdítói voltak. Őseim sokat tettek a hazáért és városukért, sikeresen szerepeltek a közéletben, (országgyűlési képviselő, alispán, törvényszéki tanácselnök, Legfelsőbb Bírósági bíró, a Gyulafehérvári Rom. Kath. püspökség ügyvédje, laptulajdonos, ügyvéd, stb.), a tudományban (akadémikus), a gazdasági életben (kereskedők). Büszke vagyok arra is, hogy Kiss Ernő aradi vértanú nagyanyja Issekutz leány volt. A mult természetesen nemcsak dicsőség, hanem kötelesség is, az ősök emlékét nemcsak ápolni és őrizni kell, hanem annak szellemében cselekedni a mindennapokban.
- Véleményem szerint minden kisebbség, így az örménység is sokszínű és olyan működési feltételeket kell biztosítani, amely lehetővé teszi mindenki számára, a maga közösségének megtalálását. A kisebbségen belül több kezdeményezésnek kell teret biztosítani és nem szabad a pártállami elvek szerinti egy kézben lévő kulturpolitikát